

УДК: 631.362

DOI: 10.31359/2312-3427-2021-2-1-237

Крамаренко І.А.,
здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії
ilosik1988@gmail.com

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

КОНЦЕПЦІЙНА ОСНОВА РОЗВИТКУ МАЛОГО АГРОБІЗНЕСУ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтована сутність поняття «агробізнесу». Переглянутий шлях трансформаційного переходу від виникнення концепції агробізнесу до умов мінливого сьогодення. Визначений зв'язок процесу розвитку і становлення агробізнесу з поглибленням суспільного поділу праці та лібералізацією економічних відносин у національних економіках та зовнішній торгівлі із посиленням стабілізуючого впливу фінансових інституцій. Обґрунтована актуальність дослідження розвитку малого бізнесу та визначена вага впливу на формування конкурентних відносин в економіці.

Ключові слова: концепція, розвиток, малий бізнес, агробізнес, підприємницька діяльність.

Постановка проблеми. В сучасних умовах аграрний бізнес відіграє одну з найважливіших перспектив розвитку національної економіки, як вид прибуткової підприємницької діяльності. Поняття “агробізнес” є відносно новим, хоча відомо, що слово “agribuisnes” у перекладі означає ведення бізнесу в сільському господарстві. На даний час такі поняття, як “бізнес”, “агропромисловий комплекс”, “підприємництво” вже давно міцно ввійшли в наукову термінологію, а категорія “агробізнес” в умовах стрімких соціально-економічних, правових та інституціональних змін за останні роки потребує досконалого вивчення [6, с. 203]. Аграрний бізнес - це особлива підсистема економічних відносин, що склалася в аграрному секторі розвинених країн внаслідок злиття аграрного, промислового і торгового капіталів у процесі поглиблення інтеграційних зв'язків між сільським господарством та промисловістю (вертикальної інтеграції) [1, с. 27,13,14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання агробізнесу в підприємницькій діяльності займалися такі відомі вчені-

економісти як: Мостовий Г.І., Юрчишин В.В., Семенов В.Ф., Сіваченко І.Ю., Федоряк В.П., Андрусенко Г.О., Мартьянов В.П., Ільчук М.М., Іщенко Т.Д. Пашкус Ю.В., Пономарьова М.С. Мисько О.Н. Малі підприємства та індивідуальні підприємці поряд з великими підприємствами беруть участь практично у всіх секторах економіки і вносять помітний внесок у виробництво товарів і послуг. В свою чергу, концепція є стратегічним орієнтиром розвитку і передбачає відповідальність за невиконання положень та є обов'язковою для виконання, та використання переваг, потенціалу об'єктів управління. Концептуальні основи малого агробізнесу присвячені праці: Карсекіна В., Киселева А., Дадак О., Гачек Т., Дудяк Р., Шемякин Д. [1-23].

Формування цілі статті. В умовах трансформації ринкового середовища та функціонування ринку землі, становлення й розвиток малого бізнесу в сільському господарстві набуває великого значення, що привернуло і нашу увагу до вивчення цього питання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виникнення концепції "аграрного бізнесу" припадає на кінець 50х років минулого століття в країнах Західної Європи та США. Концепція була розроблена в працях американських дослідників Дж. Девіса і Р. Голдберга. Вони визначили агробізнес як суму всіх операцій пов'язаних з виробництвом, зберіганням, транспортуванням, переробкою і розподілом сільськогосподарської продукції та наданням послуг у сфері ресурсного забезпечення сільського господарства [2, с. 19].

Польський економіст А. Вось зазначає, що "агробізнес є результатом тривалого розвитку економіки" [3, с. 69]. Історичний процес розвитку і становлення агробізнесу автор, зокрема, пов'язує з: поглибленням суспільного поділу праці, виділенням з сільського господарства ремісництва, переробної промисловості, торгівлі, зокрема, міжнародної гуртової; лібералізацією економічних відносин у національних економіках та зовнішній торгівлі; посиленням стабілізуючого впливу фінансових інституцій.

Британська енциклопедія визначає агробізнес як частину сучасної економіки, яка охоплює виробництво, переробку й дистрибуцію продуктів харчування та іншої продукції сільськогосподарського походження [3, с.153].

Аналогічні визначення поняття "агробізнесу" можна знайти і у вітчизняних авторів. Так, В. Ф. Семенов, І. Ю. Сіваченко, В. П. Федоряк та ін. вважають, що агробізнес - це форма підприємницької діяльності у сфері

виробництва засобів виробництва для аграрного сектора, у сільськогосподарському виробництві, у сфері переробки і реалізації продукції, агросервісного обслуговування виробників. Крім того, автори стверджують, що до аграрного бізнесу залучається все населення, коли розраховує витрати на продукти харчування [4, с.14].

Інші вітчизняні автори (Г.О. Андрусенко, В.П. Мартьянов, В.Д. Савченко, М.А. Садиков) стверджують, що агробізнес - це економічні відносини між людьми з приводу організації власної справи, пов'язаної з використанням землі з метою отримання прибутку [5, с. 28]

Найчастіше в сучасній економічній літературі агробізнес визначається як: окрема складова народного господарства; група галузей економіки; вид діяльності суб'єктів підприємництва; галузь знань та наукових досліджень.

Деякі вчені, наприклад Ю.В. Пашкус, О.Н. Мисько вважають, що підприємництво є ширшим поняттям, ніж бізнес, тому що бізнес охоплює тільки сферу торгівлі, а підприємництво – і виробництво, і обіг [7, с.7, 14].

У господарській практиці поняття “підприємництво” і “бізнес” часто ототожнюють. Відповідно ототожнюються поняття “мале підприємництво” та “малий бізнес”. Так, професор В. Карсекін та інші автори зазначають, що “дійсно, практично повсюдно проходить ототожнення підприємництва з малим бізнесом, широке використання у вітчизняній науці та практиці терміна “мале підприємництво” [8, с.72].

Малий бізнес є ефективним важелем у розвитку прогресивних ринкових відносин, конкурентної боротьби, зацікавленості інвесторів та сприяє поліпшенню ситуації на ринку праці. Актуальність дослідження розвитку малого бізнесу зумовлюється їх роллю в сучасних умовах та впливом на формування конкурентних відносин в економіці (ліквідація неефективно працюючих підприємств з ринку), забезпечення високого ступеня сприйнятливості економіки до досягнень науки і техніки, збільшенні кількості зайнятого населення – за рахунок відкриття власної справи та високо конкурентного способу мислення.

А. П. Кісельов зазначає, що малий бізнес - це малі, дрібні фірми, які функціонують в умовах ринку в різних сферах суспільного виробництва, характеризуються невеликими обсягами виробництва (робіт, послуг) і чисельністю зайнятих [9, с. 34].

Інші вчені (Дадак О. О., Гачек Т. С., Дудяк Р. П.) стверджують, що малий бізнес – економічна діяльність, яка дає прибуток на малих і середніх підприємствах, що не входять в монопольні об'єднання. До основних принципів малого бізнесу вони відносять: вільний вибір діяльності; юридична й економічна незалежність у прийнятті рішень; вільне наймання

працівників; самостійне формування програм діяльності та вибір партнерів, насамперед постачальників і споживачів продукції, встановлення цін; вільне розпорядження прибутком після сплати податків, згідно з чинними законодавчими нормами; самостійне здійснення підприємцем - юридичною особою зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” [10, с. 427-428].

В Україні є поділ підприємств на типи згідно зі статтею 55 Господарського кодексу України: суб'єкти мікропідприємництва (до 10 осіб працівників, річний дохід не перевищує суму, еквівалентну 2 млн євро), суб'єкти малого підприємництва (до 50 осіб працівників, річний дохід не перевищує суму, еквівалентну 10 млн євро), середнього підприємництва (до 250 осіб працівників, річний дохід не перевищує суму, еквівалентну 50 млн євро) та великого підприємництва (більше 250 осіб працівників, річний дохід перевищує суму, еквівалентну 50 млн євро). Для розрахунку показників у євро застосовують офіційний курс гривні, що є середнім за період, який розраховують на основі курсів Національного банку України (НБУ), що були протягом відповідного періоду [12].

Можливість деяких організаційно-правових форм мікро та малого агробізнесу, згідно із чинним законодавством України, наймати робочу силу – зменшить проблему безробіття на селі. Вагомий внесок є також мікро та малого агробізнесу в нарощуванні обсягів валового внутрішнього продукту в Україні. Так, Д. Шемякин відмічає: «малий і середній бізнес в Україні приносить 55 % валового внутрішнього продукту в економіку країни [11]. Таким чином, на сьогоднішній день вирішення проблем розвитку малого агробізнесу в підприємницькій діяльності, вимагає комплексного застосування системних механізмів на загальнодержавному рівні [13-23]. Агробізнес як вид підприємницької діяльності полягає в поєднанні таких її різновидів: виробництво засобів виробництва та надання виробничих послуг для сільськогосподарства і переробної галузі; виробництво сільськогосподарської сировини; переробка сільськогосподарської продукції; маркетинг та сервісне обслуговування зазначених видів діяльності [5,10,12,13,15,17,20]. З основних напрямів забезпечення високоефективного господарювання в АПК є трансформація економічних відносин і розвиток різних форм господарювання, серед яких найважливішим є формування відносин власності на принципово новій основі.

Висновки. Низка нагальних проблем у вітчизняній економіці потребує побудови стратегічних рішень розвитку як малого, так і середнього агробізнесу, зважаючи мінливість змін та безперечний вплив зовнішнього середовища. Малі підприємницькі структури повинні забезпечити впровадження інвестицій та інновацій, а також зміни в організації виробництва шляхом розподілу ресурсів, адаптації до зовнішнього середовища, внутрішньої координації та прогнозування нових змін на ринку товарів.

Бібліографічний список.

1. Мостовий Г.І. Агробізнес: державне регулювання: Монографія. - Харків: Основа, 2002. - 300 с.
2. Юрчишин В.В. До стратегії соціального та економічного розвитку сільського господарства // Агроінком. - 2003. - №11-12. - С. 17-23.
3. Encyclopedia Britannica, Vol. I/ - London: Britannica, 1990. - S. 153.
4. Семенов В.Ф., Сіваченко І.Ю., Федоряк В.П. Загальний курс агробізнесу: Навч. посібник / За ред. В.Ф. Семенова, І.Ю. Сіваченка. - К.: Тво "Знання" - КОО, 2000. - 301 с.
5. Андрусенко Г.О., Мартянов В.П. та ін. Організація агробізнесу і підприємництва: Навч. посібник / За ред. В.П. Мартянова; Харк. держ. аграр.унт ім. В.В. Докучаєва. - Харків, 1998. - 280 с.
6. Підприємницька діяльність та агробізнес: підручник / за ред. М. М. Ільчука, Т. Д. Іщенко. – К.: Вища освіта, 2006. – 543 с.
7. Пашкус Ю. В. Введение в бизнес / Ю. В. Пашкус, О. Н. Мисько. – Л.: Северо-Запад, 1991.– 299 с.
8. Карсекін В. Мале підприємництво: проблеми і перспективи / В. Карсекін, В. Миска, В. Білик // Економіка України. – 1995. – № 10. – С. 72–76.
9. Киселев А. П. Теория и практика современного малого бизнеса / А. П. Киселев. – К.: Либра, 1995. – 248 с.
10. Дадак О. О. Стан малого та середнього бізнесу в сучасних умовах господарювання / О. О. Дадак, Т. С. Гачек, Р. П. Дудяк // Науковий вісник Львів. нац. ун-ту ветер. медич. та біотехнологій ім. С.З. Гжицького / Львівський НУВМБТ ім. С. З. Гжицького. – Львів, 2011. – Т. 13, № 1(47), ч. 2. – С. 425–431. – (Економічні науки).
11. Шемякин Д. Малый та середній бізнес в Україні. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10596576-maliy-ta-seredniy-biznes-v-ukrajini-daye-55-vvp-kabmin.html>.

12. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. No 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

13. Пономарьова М.С., Кривошея Є.В. Особливості функціонування та розвиток підприємництва в умовах інтеграційних зрушень. Бізнеснавігатор. 2019. С. 96-98.

14. Пономарьова М.С. Умови регулювання вертикально інтегрованих підприємницьких структур агробізнесу: макро-, мезо-, мікро-рівні / М.С. Пономарьова, О.В. Аксьонова // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки» : зб. наук. пр. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків : ХНАУ, 2019. – №3. – С. 391-401

15. Рябуха М.С. Конкуренція як категорія ринкових відносин та конкурентоспроможність як предмет наукових досліджень / М.С. Рябуха, А.Є. Цицоріна // Вісник ХНАУ. Серія: економіка АПК і природокористування. – Харків: ХНАУ 6(2007): 96-100

16. Пономарьова М.С. Шовкун Л.В., Савельєва О.М. Економічні та правові важелі підприємництва як складника ефективного розвитку агробізнесу. Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 1. – С. 227–236.

17. Іртищева І.О. Побутова інноваційних моделей регіональної агропродовольчої сфери та інтеграційній основі / І.О. Іртищева // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С.39-43.

18. Пономарьова М.С. Особливості менеджменту в сільськогосподарських підприємствах / М.С. Пономарьова // Вісник ХНАУ. Серія. “Економічні науки». - 2012. - № 10. С.133- 139. - 234 с

19. Должикова І., Пономарьова М.. Заходи забезпеченні конкурентних переваг та зміцнення конкурентоспроможного виробництва.Сучасні напрями та перспективи розвитку агро- та електроінженерії: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. 240 с. С. 86-88.

20. Пономарьова М. С., Єфремова Н.О., Нагорнюк О.П. Інструменти маркетингу в умовах зростання конкурентних переваг агробізнесу. Вісник ХНАУ. Серія Економічні науки. № 1. 2018. С. 247-256

21. Nitsenko, V.S., & Havrysh, V.I. (2016). Enhancing the stability of a vertically integrated agro-industrial companies in the conditions of uncertainty. Actual problems of economics, 10(184), 167-172. [Scopus, Q4, SJR 0.138, SNIP 0.185].

22. Bilan, Y., Nitsenko, V., Ushkarenko, I., Chmut, A., & Sharapa, O. (2017). Outsourcing in international economic relations. Montenegrin Journal of Economics, 13(3), 175-185. <https://doi.org/10.14254/1800-5845/2017.13-3.14>.

[Scopus].

23. Yatsenko, O., Nitsenko, V., Mardani, A., & Tananaiko, T. (2018). The impact of global risks on the world trade and economic environment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 4(27), 435-444. <https://doi.org/10.18371/fcapter.v4i27.154279>. [Web of Science: ESCI].

References.

1. Mostovyy H.I. Ahrobiznes: derzhavne rehulyuvannya: Monohrafiya. - Kharkiv: Osnova, 2002. - 300 s.
2. Yurchyshyn V.V. Do stratehiyi sotsial'noho ta ekonomichnoho rozvytku sil's'koho hospodarstva // Ahroinkom. - 2003. - No11-12. - S. 17-23.
3. Encyclopedia Britannica, Vol. I/ - London: Britannica, 1990. - S. 153.
4. Semenov V.F., Sivachenko I.YU., Fedoryak V.P. Zahal'nyy kurs ahrobiznesu: Navch. posibnyk / Za red. V.F. Semenova, I.YU. Sivachenka. - K.: Tvo "Znannya" - KOO, 2000. - 301 s.
5. Andrusenko H.O., Mart'yanov V.P. ta in. Orhanizatsiya ahrobiznesu i pidpryyemnytstva: Navch. posibnyk / Za red. V.P. Mart'yanova; Khark. derzh. ahrar.unt im. V.V. Dokuchayeva. - Kharkiv, 1998. - 280 s.
6. Pidpryyemnyts'ka diyal'nist' ta ahrobiznes: pidruchnyk / za red. M. M. Il'chuka, T. D. Ishchenko. – K.: Vyshcha osvita, 2006. – 543 s.
7. Pashkus YU. V. Vvedenye v byznes / YU. V. Pashkus, O. N. Mys'ko. – L.: Severo-Zapad, 1991.– 299 s.
8. Karsekin V. Male pidpryyemnytstvo: problemy i perspektyvy / V. Karsekin, V. Myska, V. Bilyk // Ekonomika Ukrayiny. – 1995. – No 10. – S. 72–76.
9. Kyselev A. P. Teoryya y praktyka sovremennoho maloho byznesa / A. P. Kyselev. – K.: Lybra, 1995. – 248 s.
10. Dadak O. O. Stan maloho ta seredn'oho biznesu v suchasnykh umovakh hospodaryuvannya / O. O. Dadak, T. S. Hachek, R. P. Dudyak // Naukovyy visnyk L'viv. nats. un-tu veter. medyts. ta biotekhnolohiy im. S.Z. Hzhys't'koho / L'vivs'kyy NUVMBT im. S. Z. Hzhys't'koho. – L'viv, 2011. – T. 13, No 1(47), ch. 2. – S. 425–431. – (Ekonomichni nauky).
11. Shemyakyn D. Malyy ta seredniy biznes v Ukrayini. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/10596576-maliy-ta-seredniy-biznes-v-ukrajini-daye-55-vvp-kabmin.html>.
12. Hospodars'kyy kodeks Ukrayiny vid 16.01.2003 r. No 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

13. Ponomar'ova M.S., Kryvosheya YE.V. Osoblyvosti funktsionuvannya ta rozvytok pidpryyemnytstva v umovakh intehratsiynykh zrushen'. *Biznesnavihator*. 2019. S. 96-98.

14. Ponomar'ova M.S. Umovy rehulyuvannya vertykal'no intehrovanykh pidpryyemnyts'kykh struktur ahrobiznesu: makro-, mezo-, mikro-rivni / M.S. Ponomar'ova, O.V. Aks'onova // *Visnyk KHNAU. Seriya «Ekonomichni nauky»* : zb. nauk. pr. / Khark. nats. ahrar. un-t im. V.V. Dokuchayeva. – Kharkiv : KHNAU, 2019. – №3. – S. 391-401

15. Ryabukha M.S. Konkurentsya yak katehoriya rynkovykh vidnosyn ta konkurentospromozhnist' yak predmet naukovykh doslidzhen' / M.S. Ryabukha, A.YE. Tsytsorina // *Visnyk KHNAU. Seriya: ekonomika APK i pryrodokorystuvannya*. – Kharkiv: KHNAU 6(2007): 96-100

16. Ponomar'ova M.S. Shovkun L.V., Savel'yeva O.M. Ekonomichni ta pravovi vazheli pidpryyemnytstva yak skladnyka efektyvnoho rozvytku ahrobiznesu. *Visnyk KHNAU. Seriya «Ekonomichni nauky»*. – 2015. – № 1. – С. 227–236.

17. Irtysheva I.O. Pobutova innovatsiynykh modeley rehional'noyi ahroprodovol'choyi sfery ta intehratsiyniy osnovi / I.O. Irtysheva // *Ekonomika APK*. – 2009. – № 9. – S.39-43.

18. Ponomar'ova M.S. Osoblyvosti menedzhmentu v sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstvakh / M.S. Ponomar'ova // *Visnyk KHNAU. Seriya. «Ekonomichni nauky»*. - 2012. - № 10. S.133- 139. - 234 s

19. Dolzhkova I., Ponomar'ova M.. Zakhody zabezpechenni konkurentnykh perevah ta zmitsnennya konkurentospromozhnoho vyrobnytstva. Suchasni napryamy ta perspektyvy rozvytku ahro- ta elektroinzheneriyi: materialy Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. Ternopil': FOP Palyanytsya V. A., 2018. 240 s. С. 86-88.

20. Ponomar'ova M. S., Yefremova N.O., Nahornyuk O.P. Instrumenty marketynhu v umovakh zrostannya konkurentnykh perevah ahrobiznesu. *Visnyk KHNAU. Seriya Ekonomichni nauky*. № 1. 2018. С. 247-256

21. Nitsenko, V.S., & Havrysh, V.I. (2016). Enhancing the stability of a vertically integrated agro-industrial companies in the conditions of uncertainty. *Actual problems of economics*, 10(184), 167-172. [Scopus, Q4, SJR 0.138, SNIP 0.185].

22. Bilan, Y., Nitsenko, V., Ushkarenko, I., Chmut, A., & Sharapa, O. (2017). Outsourcing in international economic relations. *Montenegrin Journal of Economics*, 13(3), 175-185. <https://doi.org/10.14254/1800-5845/2017.13-3.14>. [Scopus].

23. Yatsenko, O., Nitsenko, V., Mardani, A., & Tananaiko, T. (2018). The impact of global risks on the world trade and economic environment. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 4(27), 435-444. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i27.154279>. [Web of Science: ESCI].

Крамаренко И.А. Концептуальная основа развития малого агробизнеса в предпринимательской деятельности. В статье обоснована сущность понятия «агробизнеса». Пересмотренный путь трансформационного перехода от возникновения концепции агробизнеса в условиях меняющегося настоящего. Определенная связь процесса развития и становления агробизнеса с углублением общественного разделения труда и либерализацией экономических отношений в национальных экономиках и внешней торговле с усилением стабилизирующего влияния финансовых институтов. Обоснована актуальность исследования развития малого бизнеса и определена вес влияния на формирование конкурентных отношений в экономике.

Ключевые слова: концепция, развитие, малый бизнес, агробизнес, предпринимательская деятельность.

Kramarenko I.A. Conceptual basis for the development of small agribusiness in business. In modern conditions, agrarian business plays one of the most important prospects for the development of the national economy as a type of profitable business. The concept of "agribusiness" is relatively new, although it is known that the word "agribusiness" in translation means doing business in agriculture. At present, such concepts as "business", "agro-industrial complex", "entrepreneurship" have long been firmly entrenched in scientific terminology, and the category of "agribusiness" in the face of rapid socio-economic, legal and institutional changes in recent years need to be thoroughly studied. Agrarian business is a special subsystem of economic relations that has developed in the agricultural sector of developed countries due to the merger of agricultural, industrial and trade capital in the process of deepening integration links between agriculture and industry (vertical integration).

In the conditions of transformation of the market environment and functioning of the land market, the formation and development of small businesses in agriculture acquire great value that has attracted our attention to studying of this question.

The article substantiates the essence of the concept of "agribusiness". The way of transformational transition from the emergence of the concept of agribusiness to the conditions of the changing present is revised. The connection

of the process of development and formation of agribusiness with the deepening of the social division of labour and the liberalization of economic relations in national economies and foreign trade with the strengthening of the stabilizing influence of financial institutions is determined. The relevance of the study of small business development is substantiated and the weight of influence on the formation of competitive relations in the economy is determined.

Small business structures must ensure the introduction of investment and innovation, as well as changes in the organization of production through the allocation of resources, adaptation to the external environment, internal coordination and forecasting new changes in the commodity market.

Keywords: concept, development, small business, agribusiness, entrepreneurial activity.

Стаття надійшла до редакції: 12.04.2021 р.